

БОРОТЬБА ІЗ СОЦІАЛЬНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ В ПЕРШІЙ СТОЛИЦІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Боротьба із соціальними захворюваннями постала особливим пунктом у «Програмі Російської комуністичної партії (більшовиків)», прийнятій у березні 1919 р. восьмим з'їздом партії у Москві [4, с. 59]. В цьому документі були визначені найзагрозливіші соціальні хвороби того часу – туберкульоз, венеризм та алкоголізм. Для викорінення цих ганебних залишків буржуазного ладу зорганізували кращі медичні кадри республіки, а Народний комісаріат охорони здоров'я України (далі - НКОЗ) утворив відповідні секції боротьби з цими захворюваннями [3, с. 21].

Туберкульоз. Сухоти на час приходу більшовиків до влади давали найбільшу смертність серед усіх хвороб [5, с. 114]. На весь Харків було лише одна приватна «лечебница», одна безкоштовна амбулаторія, ясла для дітей, хворих на туберкульоз, та санаторій «Ріпки» [5, с. 114].

А вже в 1921 р. в Харкові була налагоджена робота чотирьох амбулаторій, які прийняли близько 20 тисяч пацієнтів, що складало приблизно 10 % кількості населення міста. Наступного року ухвалили рішення про заснування протитуберкульозних диспансерів. Вони не тільки лікували хворих, а й вели облік захворюваності, виявляли вогнища хвороби, здійснювали постійний моніторинг за туберкульозом у потенційно загрозливих районах. Одним з найпотужніших був диспансер ім. Р. Коха, який обслуговував переважно робітничі райони. Друга, не менш потужна диспансерна установа розміщувалася у самому центрі міста, по вулиці Сумській. Окрім цих диспансерів місто обслуговували ще шість установ.

Усією справою боротьби з туберкульозом керував Український науково-дослідний туберкульозний інститут, який було засновано у Харкові у 1921 р. Одна з перших проблем, яка постала перед співробітниками інституту – брак кадрів на місцях. Тому за підтримки НКОЗ силами відомих науковців були організовані та прочитані чотирьохмісячні курси із фізіатрії для лікарів [2, с. 264]. Інститут мав власне туберкульозне відділення на сто ліжок, а з 1924 р. вже надавав хірургічну допомогу.

Активна робота з подолання туберкульозу велася громадськістю міста. На початку 1920-х рр. створювалися нові громадські організації – Ради соціальної допомоги (далі - РСД), які працювали у різних сферах соціальної опіки. Одна з них – охороноздоровча. За сприяння РСД, у місті проводилися протитуберкульозні акції, особлива увага приділялася просвітництву на підприємствах, у дитячих закладах. Основні форми просвіти – лекції, бесіди, виставки, музеї, облаштування «туберкульозних куточків», допомога у харчуванні хворих та їх родичів.

Окрім лікувальних закладів, які займалися проблемою туберкульозу, хворі могли отримувати допомогу і в санаторіях. Для туберкульозників існували санаторії «Ріпки», «Сокольники» - для дорослих, та «Ясна Поляна», «Васищево», «Помірки», «Ольхівка» - для дітей. Недовгий час працювала сільськогосподарська колонія «Здравниця».

Завдяки протитуберкульозній роботі кількість хворих на цю хворобу вдалося значно знизити, однак до повного викорінення туберкульозу було ще далеко.

Венеричні хвороби. Так само значну увагу більшовики приділяли й боротьбі з венеричними хворобами. Ще Д. Багалій писав про те, що венеричні захворювання були «страшним бичом городського населення» Харкова [1, с. 113]. Основна причина таких хвороб – проституція, викликана важкими соціально-економічними умовами життя взагалі та жіноцтва особливо. 90 % повій були представницями бідних верств населення. Тому саме економічне розкріпачення жінок, залучення їх до всіх видів праці, розвиток інституту охорони материнства та дитинства сприяли зменшенню рівня проституції у перші роки радянської влади.

Для боротьби з венеричними хворобами у місті було засновано у 1924 р. Інститут венеричних хвороб, що лікував пацієнтів з усієї республіки (адже на всю України було лише два подібних заклади – у Харкові та Одесі). Лікувальна робота у боротьбі з венеризмом потужно посилювалася заходами громадської профілактики, яка проводилася переважно венеричними диспансерами. Диспансери (у 1930 р. їх було сім) вели й облік хворих, організували регулярні огляди дітей, військових, робітників та службовців, особливо тих, хто мешкав у гуртожитках та казармах.

Зауважимо, що складність у боротьбі з венеризмом була й у тому, що значна кількість населення уникала обстеження, побоюючись суспільного осуду та адміністративного тиску, звільнення з роботи тощо. Тому венерикам були надані певні переваги при лікуванні: зберігалася лікарська таємниця, лікування було безкоштовним, а на час цього лікування хворі визнавалися тимчасово непридатними із збереженням робочого місця. Водночас, до карної відповідальності притягалися ті особи, які вступили у шлюб та не повідомили подружжя про наявність хвороби, чи ті, хто навмисне заражав оточуючих, знаючи про захворювання. Така політика створила сприятливі умови для тих, хто бажав лікуватися, тому рівень захворюваності на венеричні хвороби суттєво знижувався.

Алкоголізм. Переймаючись на початку 20-х рр. ХХ століття проблемами голоду 1921-1923 рр., епідемічних хвороб, туберкульозу та венеричних захворювань, влада дещо відсторонилася від алкоголізму, який дошкуляв столичному Харкову. На жаль, спеціалізована медична допомога була не тільки малочисельною, а ще й витратною, а просвітницька робота не давала результатів. У місті алкоголіків лікували лише три лікарі-«приватники», які дорого брали за свої послуги. У більшості пияк таких грошей не було, а всі збереження все одно йшли на горілчані напої. Заборона на торгівлю горілкою, яка діяла до 1924 р., аж ніяк не злякала населення. Основна категорія пияк –

робітники, вживали більш дешевий, ніж промислова горілка, самогон або інші замінники. Після скасування «сухого закону» вільна торгівля горілчаними напоями задовольнялася у будь-якій кав'ярні міста, які розташовувалися по всьому Харкову. Тому законом 1928 р. заборонялося влаштовувати місця продажу горілки поруч зі школами, лікарнями, дитбудинками, а закон 1929 р. взагалі забороняв відкривати нові шинки.

Алкоголізму у місті протистояли наркодиспансери. Наприклад, у 1929 р. таких закладів було п'ять, які обслуговували місто за територіальним принципом. Оскільки не всі алкоголіки зверталися до наркодиспансерів добровільно, то деякі категорії «злісних порушників» громадського спокою підлягали примусовому лікуванню за клопотанням родичів чи сусідів.

Громадську складову у боротьбі з пияцтвом уособлювало Всеукраїнське протиалкогольне товариство, яке проводило активну просвітницьку роботу та протиалкогольну пропаганду. У 1929 р. Харківський відділ товариства підтримав звернення робітників Державного Електричного заводу, в якому наголошувалося на необхідності утворення у місті витверезника. 18 червня 1930 р. харківський витверезник прийняв першу особу з алкогольним отруєнням. Це був перший в Україні і другий у Радянському Союзі заклад подібного типу.

Викорінити соціальні хвороби, які дошкуляли місту, більшовикам не вдалося, однак велике досягнення радянської доби – широка профілактика та диспансеризація, дозволили значно скоротити рівень захворюваності на туберкульоз, венеризм і алкоголізм.

Список джерел та літератури

1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655–1905). / Д.И. Багалеї, Д.П. Миллер. [Историческая монография. В 2-х т.] – Репринт. изд. – Харьков, 1993. – Т.2. – 982 с
2. Курсы для подготовки санитарных врачей – специалистов по туберкулезу // Профилактическая медицина. – 1922. – № 4–5. – С. 264.
3. По организации отделов здравоохранения. // Медицинский работник. – 1920. – № 1–2. – С. 21.
4. Программа Российской Коммунистической партии (большевиков). Восьмой съезд РКП(б), Москва 18-23 марта 1919 года. // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. 1898–1970. Изд. 8-е, доп. и испр. – М., Политиздат, 1970. – Т. 2. 1917–1924. – 543 с.
5. Робак І. Ю. Організація охорони здоров'я в Харкові за імперської доби (початок XVIII ст. – 1916 р.) / І.Ю. Робак. – Х.: ХДМУ, 2007 – 346 с.